

AHMED PAŞA'NIN CÂMÎ'Ü'N-NEZÂ'İR'DEKİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE TESPİTLER

Observations on Ahmed Paşa's Poems in Cami'ü'n-neza'ir

Orhan KILIÇARSLAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, orhank19@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-9479-6975.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 20.08.2023

Kabul/Accepted: 20.09.2023

DOI:10.20322/littera.1346783

Anahtar Kelimeler

Ahmed Paşa, Dîvân, Câmî'ü'n-nezâ'ir, nazire mecmuası.

ÖZ

Şiirle ilgili olan mürettepler tarafından hazırlanan nazire mecmuaları, derlenmiş şiirler ve bu şiirlerin şairleri hakkında bilgiler verdikleri kadar dönem edebiyatına ait eğilimler ile ilgili olarak da göstergeler sunmaktadır. Türk edebiyatı tarihi içinde mürettibi belli ikinci nazire mecmuası olan *Câmî'ü'n-nezâ'ir*, Eğridirli Hacı Kemâl tarafından 1512'de tamamlanmıştır. Türk dili ve edebiyatının ilk örneklerini barındıran mecmua, klasik öncesi dönem şairlerine ait pek çok şiiri ve bu şiirlere yazılan nazireleri içermektedir. Mecmuada şiir sayısı bakımından ilk sırada olan Ahmed Paşa'nın diğer nazire mecmualarındaki şiirleriyle karşılaştırıldığında *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'in ayrı bir yerde durduğu görülmektedir. Neşredilmiş *Dîvân*'ındaki gazel sayısı dikkate alındığında neredeyse *Dîvân*'ının bir nüshası konumundaki bu şiirlerin, *Ahmed Paşa Dîvânı*'na katkıları bağlamında yeniden ele alınması bir gereklilik olarak görünmektedir. Bu çalışmada Ahmed Paşa'nın diğer nazire mecmualarındaki şiirleri, yeni tespit edilen divan nüshalarından hareketle tespit edilen şiirleri ve yeniden hazırlanan tenkitli metinleri dikkate alınarak *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'deki şiirlerinin durumu incelenmiştir. Ahmed Paşa'ya ait şiirlerin nazire mecmualarındaki durumunu özetleyen inceleme sonunda karşılaştırılan kaynaklarda kayıtlı olmayan üç şiirin metni verilmiştir.

ABSTRACT

The nazira mecmuas, which were prepared by poets who were interested in poetry, provide information about the compiled poems and their poets, as well as indications about the literary trends of the period. *Cami'ü'n-neza'ir*, the second collection of verses with a known author in the history of Turkish literature, was completed by Hacı Kemal of Eğridir in 1512. The collection, which contains the first examples of Turkish language and literature, includes many poems by poets of the pre-classical period and the naziras written to these poems. Compared to the poems of Ahmed Paşa, who ranks first in terms of the number of poems in the collection, *Cami'ü'n-neza'ir* stands in a different place. Considering the number of ghazals in his published *Divan*, it seems necessary to re-examine these poems, which are almost a copy of his *Divan*, in the context of their contribution to *Ahmed Paşa's Divan*. In this study, the status of Ahmed Paşa's poems in *Cami'ü'n-neza'ir* is analyzed by taking into account his poems in other nazira collections, his poems identified based on the newly identified copies of his divan, and his revised texts. At the end of the analysis, which summarizes the status of Ahmed Paşa's poems in the collections of naza'ir, the texts of three poems that are not recorded in the sources compared are given.

Keywords

Ahmed Paşa, Divan, Cami'ü'n-neza'ir, collections of naza'ir.

Atıf/Citation: Kılıçarslan, O. (2023), "Ahmed Paşa'nın Câmî'ü'n-Nezâ'ir'deki Şiirleri Üzerine Tespitler", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/4, 720-729.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Orhan KILIÇARSLAN, orhank19@hotmail.com

GİRİŞ

Bir edebiyat tarihi kaynağı olarak nazire mecmuları şiirin süreç ve sürekliliğini, değişim ve seyrini dönemi üzerinden tanımlayan eserlerdir. Bu mecmuaların, kendileri de şiirle meşgul olan mürettepler tarafından derlenmiş olması, belirli ölçüde bir dikkatle hazırlandıklarının göstergesi olarak kabul edilebilir. Nazire mecmuaları incelendiğinde ortaya çıkan veriler bugün için edebiyat tarihi ile büyük oranda uygunluk göstermektedir. Şiirle olan uğraşısını bir esere dönüştüren şairlerin bu eserlerinden hareketle devrindeki etkisinin incelenip ortaya konmasının daha pratik bir verisini sunan nazire mecmuaları, tespit edilen ilk örneği olan ve Ömer b. Mezîd tarafından 1437'de tamamlanan *Mecmûa'tü'n-nezâ'ir*'den başlamak üzere takip eden yüzyıllarda da örneklendirilmiştir. Eğridirli Hacı Kemâl'in 1512'de tamamladığı *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'i, Edirneli Nazmî'nin 1524'te tamamladığı *Mecma'ü'n-nezâ'ir*'i, Pervâne b. Abdullâh'ın 1560'ta tamamladığı *Mecmû'a'sı* yanında 17. yüzyıl şair/müretteplerinden Budinli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-nezâ'ir* adını verdiği eseri nazire mecmuaları silsilesinin devamıdır. Bu son mecmua diğerlerinden farklı olarak şiirlerin matlalarına göre derlendiği bir mecmuadır. Bu durum, şair ve şiir sayısının artışına bağlı olarak nazire mecmualarındaki dönüşüm ve/veya farklılık arayışının bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Devam eden asırlarda nazire mecmualarının başka örnekleri verilmekle birlikte revaçta olup dolaşımda bulunan mecmualar bu şekilde sıralanmaktadır.

1512'de Eğridirli Hacı Kemâl tarafından derlenen *Câmi'ü'n-nezâ'ir*, erken dönem şairlerinin şiirlerinden örnekler bulundurması, kimi şairlerin neredeyse bir divan/divançe nüshası ölçeğine ulaşan şiirlerini barındırması bakımından önemli bir yerdedir. Mürettibin derlediği şiirlerden hareketle şairlerin yaşadığı zaman dilimi düşünüldüğünde *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'in klasik şiirin başlangıç dönemi ile klasik öncesi dönemi tahlil ettiğini veya tahlile uygun veriler sunduğunu söylemek mümkündür. Yûnus Emre, Âşık Paşa, Elvân Çelebi, Hoca Dehhânî, Şeyyâd Hamza, Ahmed Fakîh gibi klasik dönemden uzakta olan şairler yanında klasik şiirin temellendirilmeye başlandığı ve klasik öncesi dönemi hazırlayan şairlerin şiirleri de bu mecmuada yer almaktadır. Bu yönüyle *Câmi'ü'n-nezâ'ir*, eldeki ilk ve Türkçe kelime/yapılarla yoğrulmuş şiirler ile Fars edebiyatının dönem içindeki etkisinin hissedildiği manzumeleri bir araya getiren bir mecmua hüviyetindedir. Mecmuanın bu önemine dair Hâlid Bayrı şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “Yunus Emreden hatta ondan daha evvel yetişen Türk şairlerinden başlayarak edebiyatımızın inkişaf ve tekamül zamanlarına kadar yazılmış bir çok manzumelere bu kitapta birer birer tesadüf ediyoruz” (1927: 1432). 13 ve 14. yüzyıllarda örnekleri verilmeye başlanan ve daha çok dinî muhteva üzerinde ilerleyen Türkçe metinlerin 15. yüzyıl başlarından itibaren değişim ve dönüşümüne ilişkin Mehmed Çavuşoğlu ise şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Artık Fâtih'in İstanbul'u fethedişiyile yeni bir çığır açılacaktır. Şâirler saray tarafından himâyeye edilecek, in'âmât defterlerinde kendilerine muntazam tahsîsât ayırılacak, saraya sundukları kasîde ve gazellere câizeler alacaklardır. Abdî'nin Camâsbnâme'si, Devletoğlu Yûsuf'un Vikâyenâme'si gibi eserler XIII. yüzyıldanberi gelen dinî, destânî ve ta'limî manzûm eserlerin son basit örnekleri olacaktır. İran Selçukluları ve Atabeylerin saraylarında beslenmiş olan İran edebiyâtının hemen hemen bütün örnekleri Türkçe'de şekil ve muhtevâ olarak tekrâr edilecektir.”

Burada bir noktayı bilhâssa belirtmek istiyorum. Dîvân şiirinin ilk mümesilleri -hattâ daha ileri giderek müessisler de diyebiliriz- Ahmedî Mısır'da, Şeyhî İran'da tahsillerini ikmâl etmişlerdi. Bu durumları onların neden yeni bir üslûb ve muhtevâ aramak yerine İran tarz ve üslûbunu ithâl ettiklerine bir ışık tutmaktadır.” (Çavuşoğlu 1982: 43)

Şiir sahasında ortaya çıkan bu değişim ve dönüşüm 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başlarında Çavuşoğlu'nun isimlerini andığı Ahmedî ve Şeyhî vasıtasıyla yerleşmeye başlamış, devirlerinde ve daha sonraki yüzyıllarda kendilerini bu yolda takip edecek şairler için de yeni bir yol açılmıştır. Fatih devrine geldiğinde klasik üslubun öncü örnekleri Ahmed Paşa tarafından verilmiş, hem kaside hem de gazel sahasında pek çok şaire tesir edecek bir Ahmed Paşa üslubu yerleşmeye başlamıştır. Nitekim *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'de kayıtlı Ahmed Paşa'ya ait şiirlerin hem sayıca fazlalığı hem şiirlerin zemin şiir olarak tercih edilmiş olması hem de bu şiirlere yazılan nazireler bu üslubun yerleştiğinin bir göstergesidir. Bu ölçüde bir etki sahasına sahip Ahmed Paşa'nın *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'de kayıtlı pek çok şiirinin onun *Dîvân'*ına sunabilecek katkıları açısından ele alınması zaruri bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Ahmed Paşa'nın şiirlerini içeren nazire mecmualarının incelenmesine benzer şekilde *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'de bulunan şiirlerinin de değerlendirilmesi, *Ahmed Paşa Dîvânı*'na olası katkıları açısından önemlidir. Bu çalışmada Ahmed Paşa'nın *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'de bulunan şiirleri üzerine -diğer nazire mecmualarının sunduğu veriler de göz önünde bulundurularak- bütüncül bir inceleme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1. Ahmed Paşa'nın *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'deki Şiirleri Üzerine Tespitler

15. yüzyılın öncü şairlerinden Ahmed Paşa'nın *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'de toplam 259 şiiri kayıtlıdır.¹ Ancak yapılan karşılaştırmada bu 259 şiirden 5'inin Ahmed Paşa'ya ait olmadığı, şiirlerden 4'ünün Ahmedî'ye 1'inin ise Nizâmî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Ahmedî ve Nizâmî'ye ait olan bu şiirler *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'in tenkitli metninin dizininde verilen bilgilere göre 374, 561, 681, 977 ve 2191 numaralı şiirlerdir. Bu tespitle birlikte *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'de Ahmed Paşa'ya ait şiir sayısının 254 olarak güncellenmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan şiir sayısı içinde 26 şiir A. N. Tarlan'ın 1966 ve 1992 yıllarında neşrettiği *Ahmed Paşa Dîvânı* adlı çalışmalarda bulunmamaktadır. Bu şiirlerden 23'ü *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'in tenkitli metninde 122, 291, 348, 432, 526, 528, 529, 549, 594, 669, 782, 871, 1054, 1059, 1130, 1161, 1257, 1388, 1552, 1624, 2012, 2062, 2246 numaralı şiirler (Ertek Morkoç 2003); 3'ü ise mecmuanın Bayezid nüshasının eksik kısımlarının bulunduğu çalışmadaki 93, 199 ve 247 numaralı şiirlerdir. (Kılıçarslan 2022).

Ahmed Paşa'nın *Câmî'ü'n-nezâ'ir*'deki şiirleri diğer nazire mecmualarında kayıtlı şiirleri ile kıyaslandığında oldukça yüksek bir sayı ile karşılaşılmaktadır. Paşa'nın *Mecma'ü'n-nezâ'ir*'de 88, *Pervâne Bey Mecmû'ası*'nda ise 115 şiiri vardır. Nazire mecmualarında ekseriyeti gazel olan şiirler *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın Tarlan neşrinde

¹ Bu şiir sayısı, *Câmî'ü'n-nezâ'ir* üzerine hazırlanan tenkitli metin (243 şiir) ve yine bu eserin Bayezid nüshasının eksik kısımlarında bulunan şiirlerin (16 şiir) toplamıdır.

bulunan 354 gazel üzerinden düşünüldüğünde *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'deki şiir sayısının farkı ortaya çıkmaktadır.² Bu sayı ile *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'deki şiirler, *Ahmed Paşa Dîvânı*'ndaki gazellerin üçte ikisinden fazlasını barındıran bir nüshası konumundadır. *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'deki Ahmed Paşa'ya ait şiir sayısı göz önünde bulundurulduğunda şu şekilde bir değerlendirme ortaya çıkmaktadır:

“... Buna göre mecmuada şiirleri karşımıza en çok çıkan şair Ahmed Paşa'dır. Eserde sadece bir şiiri bulunan 90 şair olduğu düşünülürse, Ahmed Paşa'nın tek başına 241 şiirle şairlerin liderini olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Şüphesiz bu sonuç sadece Musannif Kemal'in özel tercihini göstermez. Zira Ahmed Paşa'nın şiirlerinin bir o kadar da başka şairler tarafından tanzir edildiğini göz önüne alırsak, 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın başında şairler arasında adeta bir Ahmed Paşa şiiri modasının ortaya çıktığını, musannifin de bu genel eğilim çerçevesinde tercihini kullandığını belirtmek doğru olacaktır.” (Ertek Morkoç 2003: LXV).

Câmi'ü'n-nezâ'ir'de kayıtlı şiirlerden *Dîvân*'da bulunmayan 26'sına ek olarak *Pervâne Bey Mecmû'ası*'nda kayıtlı şiirlerden 5'inin de *Dîvân*'da bulunmadığı tespit edilmiştir. (Poyraz 2014).³ *Mecmû'a*'da Ahmed Paşa adına kayıtlı görünen 7957 numaralı şiir ise öncesinde Ahmed Paşa'ya ait nazire şiirin devamına “ve lehu kezâ” başlığıyla kaydedildiğinden olmalı, Paşa'ya ait olduğu izlenimi vermektedir (Gıyınış 2017: 2860-2861). Öncesindeki beş beyitlik şiirde de (7956) mahlas bulunmamakla birlikte bu şiir *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın tenkitli metinlerinde sırasıyla 343, 326 ve 340 numaralarda kayıtlı yedi beyitlik gazeldir (Tarlan 1966: 346-347; Kadaş 2022: 549; Hayal 2022: 437). *Pervâne Bey Mecmû'ası*'nda 7957 numaralı şiirde “Ahmed” mahlası bulunmadığı gibi herhangi başka bir mahlasa da yer verilmemiştir. *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın tenkitli metinlerinde de bu gazele tesadüf edilememektedir. Nazmî'nin *Mecma'ü'n-nezâ'ir*'inde bulunan 88 şiirin (Köksal 2017: 41) tamamı ise yayımlanmış *Dîvân*'da bulunmaktadır.

Dîvân'da bulunmayan şiirler üzerine gerçekleştirilen çalışmaların bir kısmı Tarlan neşrinde kullanılmayan/ulaşılabilen nüshaların delaletiyle gerçekleştirilmiş (Öntürk 2017), bir kısmı ise nazire mecmuaları ve şiir mecmualarında bulunan şiirlerin karşılaştırması (Poyraz 2014) üzerine bina edilmiştir. *Dîvân* nüshaları ve mecmualar dışında *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın son yıllarda hazırlanan yeni tenkitli metinleri de bu çalışmalar arasında sayılabilir. Dolayısıyla bu çalışmalarda tespit edilen şiirlerin *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'de kayıtlı; ancak *Dîvân*'a gir(e)memiş şiirlerle bir mukayesesinin yapılması, yeni katkılarının sunulması bakımından önem arz etmektedir.

Câmi'ü'n-nezâ'ir'in tenkitli metninde kayıtlı 23 şiir incelendiğinde bu şiirlerin 22'si gazel 1'i ise murabbadır. Mecmuanın eksik kısımlarında bulunan 3 şiir ise gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Bu 26 şiir, “*Ahmed Paşa Dîvânı'na Katkılar*” başlığıyla yayımlanan ve Ahmed Paşa'ya ait biri kaside, ikisi murabba ve yirmi biri gazel

² *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın Kadaş ve Hayal tarafından hazırlanan iki tenkitli metninde de Türkçe gazel sayıları sırasıyla 351 ve 350'dir. Bu gazel sayısına *Dîvân*'ın tek nüshasında bulunan, mecmualarda kayıtlı olan ve Ahmed Paşa'ya aidiyeti konusunda şüpheler taşıyan şiirler dâhil edilmemiştir. Bk.(Kadaş, 2022; Hayal, 2022).

³ Bu çalışmada *Dîvân*'da olmayan toplam yedi şiir tespit edilmiştir. Bu yedi şiir içerisinde -çalışmadaki şiir sırasına göre- 1, 6 ve 7. şiirler *Dîvân*'da bulunmaktadır. Birinci sıradaki şiir ile yedinci sıradaki şiir *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın kasideler kısmında 18 ve 28. manzumeler içinde ve dağınık şekilde bulunmaktadır. Altıncı şiir ise *Dîvân*'daki 5 numaralı gazeldir.

olmak üzere toplam 24 şiiri içeren çalışma (Zülfe t.y.: 2) ile karşılaştırıldığında Ahmed Paşa'ya ait şiirlerden 16'sının bu yayında -hiçbir fark olmadan- bulunduğu, 10'unun ise eşleşmediği görülmektedir. Karşılaştırma sonucunda eşleşmeyen bu 10 gazelin matlaları şu şekildedir:

Ol yüz midür ya tâze gülistân mıdur nedür / Ol saç mıdur ya tâzece reyhân mıdur nedür	(CNTM 432) ⁴
Ahşam üstine gelür yatmadan ol mâh gider / Seher olunca gözüm yaşı gelür âh gider	(CNTM 526)
Gözün egerçi 'ayn-ı 'anâdan haber virür / La'lün bu derdmende devâdan haber virür	(CNTM 549) ⁵
Tâ benüm kalbümde yakduñ ey ruñ-ı gülnâr nâr / Nâr-ı 'aşkuñla cihânı yakdum ey 'ayyâr yâr	(CNTM 871)
Bu gönül feryâd ider her dem çü bülbül der-kafe / Neylesün ol gonca-i handâna yok çün dest-res	(CNTM 1054)
Cânımı 'aşkuñ odıyla yakmağıl Muşlıcığım / Göñlümi cevruñ eliyle yıkmağıl Muşlıcığım	(CNTM 1624)
Dil bağlamañ şol âhû-yı miskîn-kemend ile / Ki ola kış kuşaklu yakasuz levend ile	(CNTM 2246)
Ser komağ ayagüña sa'âdet nişânıdır / Yüz sürmek âsitânuña devlet nişânıdır	(ME 93)
Câna yetdi zulm ise feryâd elüñden ey şanem / İlden utanmaz mısın feryâd elüñden ey şanem	(ME 199)
Kim vefâ câmin umarsa şöbet-i nâ-merdden / Yüregi mey gibi kan olsun oñulmaz derdden	(ME 247)

Ahmed Paşa Dîvânı üzerine A. N. Tarlan'ın neşri dışında 2022 yılında iki tenkitli metin çalışması daha yapılmıştır. Bu iki çalışmanın ilkinde *Dîvân*'ın yurtiçinde 27 yurtdışında 14 olmak üzere 41 nüshası tespit edilmiş, nazire mecmuaları yanında pek çok şiir mecmuasından da tenkitli metnin kurulması aşamasında faydalanılmıştır (Kadaş 2022: 81/133-136). Diğer tenkitli metin çalışmasında ise yurtdışı koleksiyonlarında bulunan 4, yurtiçinde bulunanlardan 1 ve A. N. Tarlan neşri de -tenkitli metin için kullanılan 14 nüsha da değerlendirilerek- 1 nüsha olmak üzere toplam 6 nüsha üzerinden bir metin hazırlanmıştır. Bu çalışmada erişilebilen diğer nüshalar ile şiir mecmualarından da faydalanılmış ve divan nüshalarını destekleyen kayıtlar belirtilmiştir (Hayal 2022: 66). Her iki tenkitli metin çalışmasında da şiirlerin bulunduğu/bulunabileceği kaynakların ele alınıp değerlendirilmesi, divan metninin hem bağlamli dizininin hem de dil içi çevirisinin yapılmış olması, Ahmed Paşa'nın üslubuna ilişkin bütüncül göstergeler ortaya koymaktadır. Bu yönüyle hazırlanan çalışmalarda eşleşmeyen 10 gazelin bu iki tenkitli metin çalışması ile de karşılaştırmasının yapılması gerekmektedir. İlk tenkitli metin çalışmasında yukarıdaki karşılaştırmada eşleşmeyen 10 gazelden 7'sinin bulunduğu görülmektedir. Bu tenkitli metinde eşleşmeyen 3 gazelin matlaları şu şekildedir:

⁴ *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'in tenkitli metninin dizin kısmında bu şiirin sırası 431 olarak verilmiştir; ancak 431 numaralı şiir Şeyhî'ye, 432 numaralı şiir ise Ahmed Paşa'ya aittir.

⁵ Bu şiirin mahlası Bayezid nüshasında Ahmedî olarak yazılıdır fakat gazel *Ahmedî Dîvânı*'nin hazırlanan son tenkitli metninde bulunmamaktadır. Bk. Emrah Gülüm (2022). *Ahmedî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Basım)*. İstanbul: DBY Yay.

Cânumı 'aşkuñ odiyula yakmağıl Muşlıcığum / Göñlümi cevruñ eliyle yıkmağıl Muşlıcığum⁶

Ser komağ ayağuña sa'âdet nişânıdır / Yüz sürmek âsitânuña devlet nişânıdır

Câna yetdi zulm ise feryâd elüñden ey şanem / İlden utanmaz mısın feryâd elüñden ey şanem

İkinci tenkitli metinde ise yukarıda eşleşmeyen 10 gazelden 2'si bulunmaktadır.⁷ Eşleşmeyen 8 gazel arasında diğer tenkitli metin çalışmasında da tespit edilemeyen 3 gazel yer almaktadır. Dolayısıyla *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın tenkitli metinlerinde ve Tarlan neşrinde *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*'de kayıtlı olan 3 gazel bulunmamaktadır.

Tespit edilen 3 gazelin Ahmed Paşa'ya aidiyeti noktasında yapılacak değerlendirmede bu şiirlerin diğer bazı örneklerde olduğu gibi Ahmed mahlasını kullanan başka şairlere ait olabileceği gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur. Nitekim tenkitli metin çalışmalarında nazire mecmuaları ile diğer şiir mecmualarının delaletiyle Ahmed Paşa adına kayıtlı bazı şiirlerin Ahmedî ve diğer Ahmed mahlasını kullanan şairlere ait olduğu, Ahmed Paşa'nın şiirlerinin ise aynı mahlası kullanan diğer şairlere ait gösterildiği tespit edilmiştir. (Kadaş 2022: 133-134; Hayal 2022: 66). Bu sebeple şiirlerin şairine ilişkin olası diğer isimlerin *Dîvân*'ları ile bir karşılaştırmanın yapılması elzem görünmektedir. Yapılan karşılaştırmada 3 gazelin adı geçen şairlerin şiirleri arasında bulunmadığı görülmektedir. Yine de *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*'deki şiir kayıtlarında kimi tutarsızlıkların bulunması, şiirlerin Ahmed Paşa'ya aidiyeti noktasında bir belirsizlik oluşturmaktadır. Şiirler üslup açısından incelendiğinde doğrudan Ahmed Paşa'yı önceleyen veriler olmamakla birlikte belli karinelerin varlığından bahsetmek yerinde olacaktır. 15 ve 16. yüzyıllarda ortak/benzer redifler pek çok şair tarafından örneklendirildiği gibi *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da bulunmaktadır. Örneğin *Dîvân*'ın tenkitli metinlerinde G 197, G 203 ve G 197 (Tarlan 1966: 250; Kadaş 2022: 456; Hayal 2022: 351) numaralarda kayıtlı gazel ile aşağıda metni verilen "Muşlıcığum" redifli gazel üslup açısından benzerlikler taşımaktadır. *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*'de Ahmed Paşa adına kayıtlı "elüñden ey şanem" redifli gazel ile Paşa'nın *Dîvân*'ında bulunan "ey şanem" redifli gazeli, benzerlikler için bir başka göstergedir. Pek çok *Dîvân* nüshasına girmiş şiirler yanında mecmualarda kalmış veya bu mecmualara daha sonra eklenmiş şiirlerin olabileceği düşünüldüğünde başka bir kaynakta tespit edilene kadar eldeki *Ahmed Paşa Dîvânı* nüshaları veya Paşa'nın şiirlerinin kaydedildiği mecmualarda bulunmayan 3 gazelin tek tanıklı şiirler arasında dâhil edilmesi uygun görünmektedir.

⁶ Bu gazele ilişkin *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*'in tenkitli metninde "Şiirin makta beytinde 'Ahmed' mahlası verilmiştir. Bir önceki şiir Ahmed Paşa'nın olduğu için, bu şiirin de ona ait olabileceği düşünülebilir. Ancak Ahmed Paşa'nın *Divân*'ında böyle bir şiire tesadüfetmedik. 'Ahmed' adında başka bir şaire de ait olabilir." tespiti bulunmaktadır (Ertek Morkoç 2003: 1428).

⁷ İki tenkitli metinde eşleşen şiir sayılarının farklılık göstermesi, mecmualarda kayıtlı olup divan nüshalarında da bulunan şiirlerin metne dâhil edilmesi ve divan nüshaları ile mecmualarda şair adına kayıtlı şiirlerin tek tanıklı, aidiyeti şüpheli şiirler sınıfına eklenmesi durumuyla izah edilebilir.

2. Ahmed Paşa Dîvânı'nın Tenkitli Metinlerinde Bulunmayan Şiirler

1.

Nazîre-i Ahmed Paşa Râst⁸

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Ser komağ ayağuña sa'âdet nişânıdır
Yüz sürmek âsitânuña devlet nişânıdır
2. Yüz sürmemek harîmüñe hırmândur delîl
Yaşdanmamağ kapuñı nedâmet nişânıdır
3. Durduğımı 'iyâdet için ol tabîb-i cân
Dil-ğastesin yürüdüğü şihhat nişânıdır
4. Müştâkuña teferrüc-i didâruñuñ şehâ
Vaşluñ na'îmi gülşen-i cennet nişânıdır
5. Mülküñ cihâna 'aks-i ruhuñ virdi nûr u fer
Aşhâb-ı 'ayşa 'işret ü şohbet nişânıdır
6. Dil bir çaşı kemân-keşedür mübtelâ ki_aña
Şad sîne bir hadeng-i maħabbet nişânıdır
7. Beñzetmiş âsitânı itinüñ ħaķîrine
Bî-çâre **Aħmede** yine 'izzet nişânıdır
8. Geldükçe âsitâne-i devlet-me'âbuña
Görmek yüzüñi nûr-ı hidâyet nişânıdır

2.

Ķâlû⁹

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Cânumı 'aşkuñ odiyla yakmağıl Muşlıcığım
Göñlümi cevruñ eliyle yıkmağıl Muşlıcığım

⁸ (Kılıçarslan 2022: 140).

⁹ (Ertek Morkoç 2003: 1428-1429).

2. Bî-vefâlık gösterüp hüsn-i cihân-efrûz ile
Ehl-i diller defterinde çıkmagıl Muşlıcıgum
3. Bûse-i la'lüñ için gamzeñ ki cân almak diler
Kem bahâsıdur diyüben bakmagıl Muşlıcıgum
4. Gamze-i hûn-rîz ile 'uşşâkı idesin helâk
Katl hoş olmaz igende kıymagıl Muşlıcıgum
5. Oynayınca turre-i şeb meclisinde **Ahmed**üñ¹⁰
Çün mey (!) içüp dañi başa çıkmagıl Muşlıcıgum
3.

Nazîre-i Ahmed Paşa Kâfiye-i Muğâyir Redif-i Ü¹¹

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Câna yetdi zulm ise feryâd elüñden ey şanem
İlden utanmaz mısın feryâd elüñden ey şanem
2. Tolaşaldan zülfüñüñ bendine inşâfuñ kıanı
Olmadum dünyâda bir dem şâd elüñden ey şanem
3. Sen niçe şîrîn-leb ü şekker-dehen kopardıñ bugün
Ki_öldi Hüsrevler nice Ferhâd elüñden ey şanem
4. Hâk-i pâyuñ mihr ile âvâre olup zerreveş
Başına toprak şaçar uş bâd elüñden ey şanem
5. Mihr-i kıaddüñ şevk-ile âvâre_olup **Ahmed** bigi
Düşdi uş şahrâlara şimşâd elüñden ey şanem

¹⁰ Tenkitli metinde bu gazel ile ilgili olarak "Şiirin makta beytinde 'Ahmed' mahlası verilmiştir. Bir önceki şiir Ahmed Paşa'nın olduğu için, bu şiirin de ona ait olabileceği düşünülebilir. Ancak Ahmed Paşa'nın Divan'ın da böyle bir şiire tesadüf etmedik. 'Ahmed' adında başka bir şaire de ait olabilir." (Ertek Morkoç 2003: 1428) denilerek gazelin aidiyetine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

¹¹ (Kılıçarslan 2022: 208-209).

SONUÇ

Nazire mecmuaları, derlendikleri dönem şairlerinin şiirleri için temel kaynak konumundadır. 1512'de Eğridirli Hacı Kemâl tarafından derlenen *Câmî'ü'n-Nezâ'ir* adlı nazire mecmuası da bu özelliklere sahip bir mecmuadır. Bu mecmuada şiirleri en fazla kaydedilmiş şairler arasında Ahmed Paşa ilk sırada gelmektedir. Mecmuada Ahmed Paşa'ya ait gösterilen şiir sayısının onun neşredilmiş *Dîvân*'ının üçte ikisinden fazlasına karşılık gelmesi, Ahmed Paşa ve *Dîvân*'ı üzerine yapılan çalışmalarda bu mecmuanın dışarda tutulmamasını gerekli kılmıştır. Nitekim Ahmed Paşa'nın A. N. Tarlan tarafından neşredilen *Dîvân*'ından sonra yeniden hazırlanan tenkitli metinlerinde sadece *Câmî'ü'n-Nezâ'ir* değil diğer nazire ve şiir mecmualarından da faydalanılmıştır. Buna mukabil *Câmî'ü'n-Nezâ'ir*'in en hacimli nüshasında kimi eksik varakların bulunması, Ahmed Paşa'nın bu kısımlarda kalan şiirlerine ulaşmaya engel oluşturmuştur. Bu çalışmada Ahmed Paşa'nın *Câmî'ü'n-Nezâ'ir*'de bulunan şiirleri, eksik kısımlardaki şiirler de dâhil edilerek karşılaştırmalı olarak ele alınıp incelenmiş, *Dîvân*'ın farklı zamanlarda hazırlanmış tenkitli metinlerinde ve sair çalışmalarda değinilmemiş 3 gazelinin metni sunulmuştur. Araştırmalarda mecmuaların sunduğu veriler dikkate alınmakla beraber olası yanlış kayıtların da var olabileceği düşünüldüğünde sadece bir kaynakta kayıtlı bu üç gazelin Ahmed Paşa'ya ait olduğu kesin olarak söylenemez. Bu şiirlerin muhtemel şairleri -diğer araştırmalardaki örnek ve tespitlerden hareketle- belirlenip divanlar üzerinden bir kontrol gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu kontrol içerisinde *Câmî'ü'n-Nezâ'ir* dışındaki nazire mecmuaları da dâhil edilmiş ve karşılaştırmaların sonuçları inceleme kısmında sunulmuştur. Bu çalışma ile metni verilen 3 gazele ilişkin değerlendirmelerin Ahmed Paşa ve şiirlerine ilişkin daha sonra yapılacak çalışmalar için bütüncül veriler sunması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Bayrı, M. Hâlid (1927). "Câmi'ü'n-Nezâ'ir". *Milli Mecmua*. VIII (89): 1432-1433.
- Biltekin, Halit (2018). *Şeyhî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1982). "Fâtih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı-Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü". *Kubbealtı Akademi Mecmuası*. XI (2): 31-43.
- Eğridirli Hacı Kemâl. *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*. AÜDTCF Kütüphanesi. İsmail Saib I-II. No: 804-805.
- Eğridirli Hacı Kemâl. *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*. Bayezid Devlet Kütüphanesi. No: 5782.
- Ertek Morkoç, Yasemin (2003). *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmiü'n-Nezâ'iri (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine bir İnceleme) 3 Cilt*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Gıynaş, K. Ali (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Gülüm, Emrah (2022). *Ahmedî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Basım)*. İstanbul: DBY Yay.
- Hayal, Züleyha (2022). *Ahmed Paşa Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Çeviri-Sözlük)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- İpekten, Haluk (2020). *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Kadaş, Sercan (2022). *Ahmed Paşa Divanı: Tenkitli Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Kılıçarslan, Orhan (2022). *Eğridirli Hacı Kemâl Câmi'ü'n-Nezâ'ir Eksik Şiirler Bâyezîd Nüshası No: 5782 (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Grafiker Yay.
- Köksal, M. Fatih (2017). *Mecma'u'n-Nezâ'ir*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Öntürk, Tolga (2017). "Ahmed Paşa'nın Yayınlanmış Divanı'nda Yer Almayan Şiirleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*. 10 (54): 121-126.
- Poyraz, Yakup (2014). "Pervâne Bey Nazîre Mecmuası'na Göre Ahmed Paşa'nın Yayınlanmış Dîvânı'nda Yer Almayan Şiirleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*. 7 (29): 700-712.
- Süzen, Hüseyin (1994). *Dükakinzade Ahmed Beg Divanı*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tarlan, Ali Nihad (1966). *Ahmed Paşa Divanı*. Ankara: MEB Basımevi.
- Tarlan, Ali Nihad (1992). *Ahmed Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Zülfe, Ömer (t.y.). "Ahmed Paşa Dîvânı'na Katkılar". *academia.edu*.